

“Η Γέννηση του Χριστού” Παναγία του Αράκου - Κύπρος Λαγουδερά (Παρασκευή Παυλίδου, MSC Θεολογίας)

[/ Πεμπτουσία](#)

Ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός ονομάζει τις εικόνες «*Βιβλία των αγραμμάτων*» γιατί αποτυπώνονται εκεί παραστατικά η διδασκαλία της Εκκλησίας μας καθώς και σκηνές από την ζωή των αγίων μας. Οι Ορθόδοξοι ναοί μας είναι γεμάτοι ιερές εικόνες, όχι μόνο για να τις ασπαζόμαστε οι πιστοί, αλλά γιατί κάθε εικόνα αποτελεί κι ένα ολόκληρο βιβλίο που μας διδάσκει. Η λέξη εικόνα προέρχεται από το ρήμα είκω που σημαίνει μοιάζω και η ουσία της λέξεως εικόνα είναι το μίμημα, η ομοίωση με το Πρωτότυπο και το Αρχέτυπο.

Συγκεκριμένα στο άρθρο αυτό, θα μελετήσουμε και θα παρουσιάσουμε την εικόνα της Γέννησης του Κυρίου από τον ναό της Παναγίας του Αράκου που βρίσκεται στα Λαγουδερά της Κύπρου και η οποία χρονολογείται στα 1192 και αγιογραφήθηκε από ανώνυμο αγιογράφο που πολλοί τον ταυτίζουν με τον Θεόδωρο τον Αψευδή. Αποτελεί μία από τις λίγες αφηγηματικές παραστάσεις η οποία βρίσκεται στην νότια πλευρά της δυτικής καμάρας. Με τη θέση της στην απέναντι πλευρά της Ανάστασης, υψώνεται στην είσοδο του ναού ελπιδοφόρο και πολύφθογγο το σωτήριο μήνυμα που επαγγέλλεται ο διάκοσμος. Η εν λόγω παράσταση έχει οργανωθεί αντιρρεαλιστικά και συμβολικά συνθέτοντας στοιχεία από την πραγματικότητα, πνευματικά και διαχρονικά. Βλέπουμε την κτίση και όλα τα κτίσματα να συμμετέχουν και να προσφέρουν, όπως οι άγγελοι τον ύμνο, οι ουρανοί τον αστέρα, οι μάγοι τα δώρα, οι ποιμένες το θαύμα, η γη το σπήλαιο, η έρημος την φάτνη και το ανθρώπινο γένος τη μητέρα Παρθένο. Έτσι η εικόνα αμέσως παρουσιάζει την σύνθεση του γήινου και του ουράνιου, του ανθρώπινου και του θείου. Όλες οι μορφές έχουν ειδικό νόημα και συμβολισμό. Η παράσταση αυτή με τα χρώματα και τον πλούτο των λεπτομερειών και με την απλοϊκότητά της, είναι η πιο χαρωπή από τις εικόνες των μεγάλων δεσποτικών εορτών.

Ο εικονογραφικός τύπος διαμορφώθηκε έτσι ώστε να συνοψίζει την θεολογία της Γεννήσεως, ντύνοντάς την με άρτια αισθητική μορφή. Η εικόνα αντιστοιχεί στο κοντάκιον: «*Ἡ Παρθένος σήμερον τον υπερούσιον τίκτει και η γη το σπήλαιον τω απροσίτω προσάγει. Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων δοξολογοῦσι, μάγοι δε μετὰ αστέρος οδοιποροῦσιν. Δι' ημάς γαρ εγεννήθη παιδίον νέον ο προ αιώνων Θεός*». Μια εικόνα του Δωδεκάορτου όπως είναι η εικόνα της Γέννησης του Χριστού, στηρίζεται στην μαρτυρία της Αγίας Γραφής και της παράδοσης της εκκλησίας καθώς και στην πλούσια λειτουργική υμνολογία της εορτής των Χριστουγέννων. Ιστορεί ένα λυτρωτικό γεγονός το οποίο είναι ορόσημο πνευματικά για την ζωή της Εκκλησίας, πνευματική πανδαισία και τροφή για τους πιστούς, ένα αγαπητικό πλησίασμα του Θεού-Λόγου. Η Γέννηση του Θεανθρώπου πραγματοποιήθηκε για την σωτηρία του ανθρώπου, γίνεται ο Θεός άνθρωπος και καλεί τον άνθρωπο σαν όμοιό του να σωθεί, και η Θεοτόκος Μαρία γίνεται η νέα Εύα επανορθώνοντας την ανυπακοή της Εύας. Είναι Θεοτόκος γιατί ο Ιησούς Χριστός είναι Θεάνθρωπος τέλειος Θεός και τέλειος άνθρωπος. Ο ορθόδοξος αγιογράφος της εικόνας της Γέννησης πιστός στα δόγματα της εκκλησίας έχει δύο σκοπούς: Να δείξει την Θεανθρώπινη φύση του Κυρίου μας που αληθινά σαρκώθηκε από την Παρθένο Μαρία και να υποδηλωθεί ο πανηγυρισμός του ουρανού και της γης και όλης της κτίσης προς τον δημιουργό της.

Αρχικά στην παράσταση

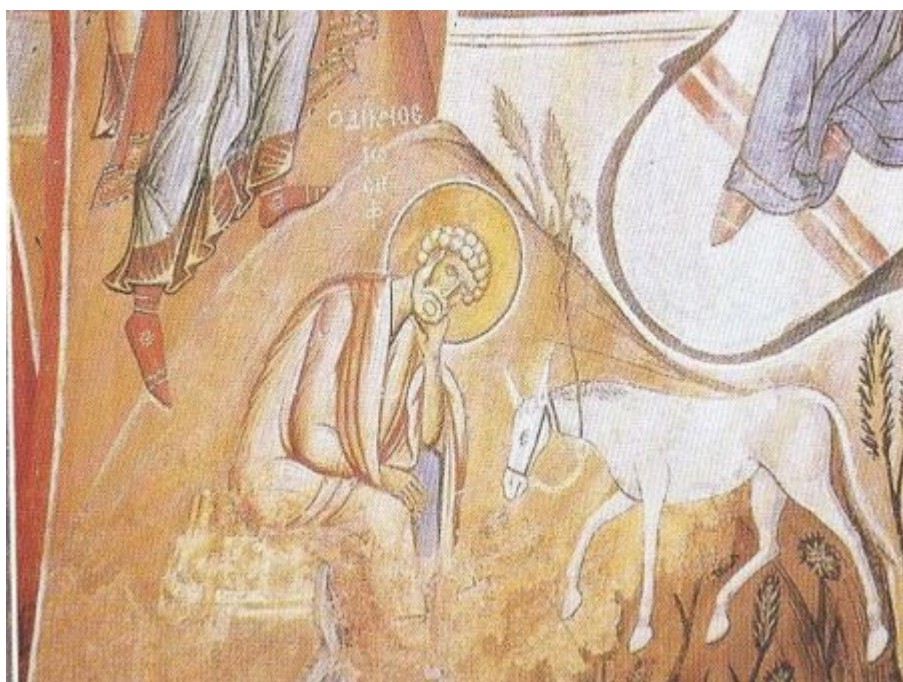
αυτή, η μορφή που υπερτερεί είναι η Θεοτόκος που εικονίζεται στο κέντρο της, τυλιγμένη σεμνά στο κόκκινο μαφόριό της, ενώ η κεφαλή της περιβάλλεται με φωτοστέφανο και εμφανίζεται μισοξαπλωμένη και μισοκαθισμένη δίπλα στο μικρό Χριστό, σε ανάλαφρη στάση, για να υποδηλωθεί η απουσία του πόνου και συνεπώς η Παρθενική γέννηση του Χριστού. Στο πρόσωπο της Παναγίας διακρίνεται λύπη που μας παραπέμπει στους λόγους του προφήτη Συμεών κατά τον Σαραντισμό του Κυρίου: «σου δεν την ψυχήν διελεύσεται ρομφαία». Η Θεοτόκος στο λευκό της στρώμα ανακαθισμένη στο σκοτεινό άνοιγμα του σπηλαίου παραθέτει το σύμβολο της ενσάρκωσης στο μεγαλείο του Χριστού, με το φως της Ανάστασης στο ιμάτιο της.

Παρατηρούμε ότι η Θεοτόκος εικονίζεται πιο μεγάλη απ' όλα τα πρόσωπα της εικόνας, η θέση της είναι κεντρική δείχνοντας μ' αυτόν τον τρόπο το ρόλο της μέσα στο έργο της σωτηρίας. Αποτελεί το τιμώμενο πρόσωπο εκείνο που υπούργησε και συνέργησε στο μεγάλο γεγονός της ενανθρώπισης του Θεού-Λόγου. Τοποθετείται σε άμεση σχέση με το γλυκύτατο τέκνο της, αλλά διατηρεί και κάποια απόσταση από αυτό, αναγνωρίζοντας την θεότητά του. Άλλωστε η υμνολογία της εκκλησίας μας υμνωδεί ότι η Θεοτόκος γέννησε ανώδυνα και η στάση της Παναγίας στην ορθόδοξη παράδοση, τονίζει το ανθρώπινο στοιχείο και την μητρική τρυφερότητα η οποία δεν εμφανίζει ωδίνες τοκετού. Η Παναγία γίνεται κλίμακα από την οποία κατεβαίνει ο Θεός στην γη όπως γράφουν οι Χαιρετισμοί .

Στο ζεστό χώμα της ηλιοκαμένης γης απλώνονται τα επεισόδια που σηματοδοτούν το χαρμόσυνο γεγονός. Σύμφωνα με τα όσα διηγείται ο Ευαγγελιστής Λουκάς, Παναγία «έτεκεν τον υιόν αυτής τον πρωτότοκον, και εσπαργάνωσεν αυτόν και ανέκλισεν αυτόν εν τη φάτνη

».Η φάτνη εικονίζεται σε σκοτεινό σπήλαιο. Το θείο βρέφος αναπαριστάνεται στο μέσο της εικόνας, το μέγεθός του είναι εξαιρετικά μικρό και όμως καταλαμβάνει την βασιλική θέση του δεσπότη. Ο Χριστός φεγγοβολεί μέσα στα λευκά σπάργανά του, και την κεφαλή του περιβάλλει φωτοστέφανο, σύμβολο της θεότητας του. Όλοι οι λαοί των περιμένων, όλοι οι άνθρωποι εκτός από τον Ηρώδη, χαίρονται για τον ερχομό του. Το μαύρο σπήλαιο συμβολίζει τον σκοτισμένο κόσμο από την αμαρτία καθώς και τον άδη και τον θάνατο. Συμβολίζει τον τάφο του Χριστού, προεικονίζει την κάθοδο στον άδη, την Ανάσταση του Χριστού, το φώς που θα διαπεράσει τον άδη και θα απλωθεί σ' όλη την κτίση. Η φάτνη, το σπήλαιο και τα σπάργανα είναι όλα δείγματα της κένωσης της Θεότητας και της άκρας ταπείνωσης. Η θέα του σπαργανωμένου βρέφους μας παραπέμπει και σε μορφές νεκρών σαβανωμένων, όπως ο Λάζαρος, συμβολίζοντας και υπονοώντας έτσι το σάβανο και την ταφή του Κυρίου.

Στο σπήλαιο δεν υπάρχουν άλλα πρόσωπα εκτός από την μητέρα και το βρέφος, μόνο δύο άκακα ζώα (βόδι και όνος) τα οποία συμβολίζουν του Ιουδαίους και τους Εθνικούς, που δεν είχαν γνωρίσει ακόμη τον Λόγο του Θεού. Εδώ ο εικονογράφος υπενθυμίζει ότι η παρουσία του Κυρίου στον κόσμο ελευθερώνει τους ανθρώπους από την «αλογία», αλλά και τους λόγους του Προφήτου Ησαΐα «έγνω βούς τον κτισάμενον και όνος την φάτνην του κυρίου αυτού. Ισραήλ δε με ουκ έγνω και ο λαός με ου συνήκε», όπου καυτηριάζει την αποστροφή του εκλεκτού λαού για το πρόσωπο του Χριστού. Τα Ευαγγέλια δεν αναφέρουν αυτά τα ζώα· εν τούτοις, σ' όλες τις εικόνες της γεννήσεως τα συναντάμε πλάι στο βρέφος. Η θέση που κατέχουν στο ίδιο το κέντρο της εικόνας φανερώνει την σπουδαιότητα που η Εκκλησία αποδίδει σε αυτή την λεπτομέρεια. Η παρουσία των ζώων αυτών εξηγείται αναμφίβολα, από την πρακτική ανάγκη, όπως την δείχνει η ακολουθία των Χριστουγέννων: η Παρθένος ταξίδεψε καθισμένη απάνω σ' ένα γαϊδουράκι· όσο για το βόδι, το είχε οδηγήσει εκεί ο μνήστρω Ιωσήφ που ήθελε να το πουλήσει για να ανταποκριθεί στα έξοδά του ταξιδιού. Αλλά αυτή η πρακτική ανάγκη δεν είναι αρκετή για να δικαιολογήσει την παρουσία των ζώων τόσο κοντά στον λυτρωτή.

Στην παράσταση αυτή ο

Ιωσήφ απεικονίζεται στο κάτω αριστερό μέρος της, παρουσιάζεται γενειοφόρος, με λευκή κώμη και είναι ο άνθρωπος αυτός που ήθελε να τηρήσει το νόμο και αυτό σηματοδοτείται αφού πάνω από τη μορφή αναγράφεται ο χαρακτηρισμός «δίκαιος». Στο πρόσωπό του διακρίνεται μία έκφραση βαθιάς μελαγχολίας, ενώ απεικονίζεται καθισμένος στην άκρη σκεπτόμενος, στηρίζοντας το κεφάλι του με το αριστερό του χέρι και έχοντας κοντά του δεμένο τον γάιδαρο που μετέφερε την Παρθένο Μαρία. Βρέθηκε μπροστά σε μεγάλα μυστήρια που η αδύνατη ανθρώπινη πίστη του, δεν μπορεί να κατανοήσει, παρά μόνο με την θεοσέβεια . Η καλοπροαίρετη αμφιβολία του Ιωσήφ είναι η αιώνια πάλη του ανθρώπου να ξεπεράσει την λογική και τον εγωισμό και να αφευθεί στο μυστήριο της πίστεως με ταπείνωση. Ο Ιωσήφ δεν ήταν πατέρας του Ιησού. Ήταν ο προστάτης της Αγίας οικογένειας. Για να γίνει κατανοητό και να αποδοθεί και με την αισθητική το «αμέτοχο» του Ιωσήφ στο γεγονός της σαρκώσεως, ότι ο Ιησούς ήταν «απάτωρ» στη γη καθώς ήταν «αμήτωρ» στον ουρανό όπως αναφέρουν οι εκκλησιαστικοί μας ύμνοι και οι παραδόσεις της εκκλησίας, τοποθετείται μακριά από το θείος βρέφος και την Θεοτόκο. Σε πολλές βυζαντινές εικόνες της Γέννησης, κάτι που δεν συναντάμε σ' αυτήν την παράσταση, μπροστά στον Ιωσήφ στέκεται και συνομιλεί ένας τσομπάνος συνήθως γέρος και κακόμορφος που σύμφωνα με τα Απόκρυφα είναι ο διάβολος μεταμορφωμένος σε τσομπάνη που πειράζει τον Ιωσήφ δείχνοντας την ροζιασμένη μαγκούρα του λέγοντας ειρωνικά ότι αν αυτό το ξεραμένο ξύλο βλαστήσει με φύλλα και κλαδιά, τότε μπορεί και μια παρθένα να γεννήσει.

Επιπλέον αριστερά της

εικόνας, κοντά στο θείο βρέφος, διακρίνουμε την παρουσία των μάγων οι οποίοι εικονίζονται πεζοί με διαφορετική ηλικία, νέος, μεσήλικας και γέροντας. Ο πρώτος με λευκή κώμη, ο δεύτερος γενειοφόρος και ο τρίτος αγένειος. Στα χέρια τους κρατούν δώρα τα οποία θα προσφέρουν στον μικρό Χριστό. Μπροστά τους είναι το αστέρι, το μήνυμα που στάλθηκε από τον ουρανό για να τους οδηγήσει στον αναμενόμενο λυτρωτή. Το διαφορετικό της ηλικίας των μάγων υποδηλώνει ότι ο Χριστός φωτίζει όλους τους ανθρώπους ανεξάρτητα από την ηλικία τους. Οι μάγοι, οι αιώνιοι αναζητητές της αλήθειας είναι αστρολόγοι, βασιλιάδες και ιερείς, είναι οι σοφοί και διαβασμένοι κάθε εποχής, που όμως η γνώση τους δεν στέκει εμπόδιο για να προσκυνήσουν τον Χριστό και να τον αναγνωρίσουν ως σωτήρα και Θεό. Τα δώρα τους ο χρυσός, το λιβάνι και η σμύρνα είναι δογματικά στοιχεία τα οποία προσφέρονται στο Χριστό όπως διακρίνεται και στην παράσταση. Το χρυσάφι το προσφέρουν στον βασιλιά, το λιβάνι γιατί είναι Θεός και τη σμύρνα γιατί είναι το υλικό με το οποίο άλειψαν τους νεκρούς, κατά την εβραϊκή παράδοση. Η άλειψη, η χρίση των νεκρών, γινόταν για λόγους καθάρσεως, σύμφωνα με την ορθόδοξη πίστη, πλένοντας τους νεκρούς πριν τους θάψουμε. Τον Χριστό τον άλειψαν με σμύρνα και αλόη. Άρα είναι Θεός, είναι βασιλιάς και είναι αυτός ο οποίος θα πεθάνει για εμάς. Οι μάγοι αντιπροσωπεύουν τους ειδωλολάτρες που θα αποτελέσουν την προερχόμενη εκκλησία από τους Εθνικούς.

Παράλληλα πάνω από το

σπήλαιο και έξω από αυτό διακρίνονται οι άγγελοι ολόσωμοι, ευγενικοί και μεγαλόπρεποι, ντυμένοι με τα αρχαία ενδύματα τους (ιμάτιο και χιτώνα) με σγουρά μαλλιά, δεμένα με ταινία (κορδέλα) της οποίας τα άκρα ανεμίζουν μέσα στο φωτοστέφανο. Ο άγγελος αριστερά, δείχνει στους οδοιπόρους το άστρο της Βηθλεέμ, δύο άγγελοι προσκλίνουν με ύμνους και δεξιά ο Αρχάγγελος Γαβριήλ απευθύνεται στους ποιμένες: «Μή φοβείσθε ιδού γαρ ευαγγελίζομαι υμιν χαράν μεγάλην ος (ήτις) είναι παντί τω λαώ». Εδώ έχουμε υπόμνηση της σκηνής του Ευαγγελισμού και επιβεβαίωση της άμωμου σύλληψης. Σύμφωνα με τον Άγιο Συμεών Θεσσαλονίκης η ταινία γύρω από τα μαλλιά των αγγέλων δείχνει το καθαρό του νοός των, θεωρείται σαν στεφάνι για την τέλεια αγνότητά τους και ακόμη το δέσιμο και η περικράτηση των μαλλιών σημαίνει ότι ο νους τους είναι συγκεντρωμένος μόνο γύρω από τα θεία και τα αναγκαία. Παρουσιάζονται σε στάσεις και κινήσεις που δείχνουν τον σεβασμό στο βρέφος, αναγγέλλουν στους ποιμένες το μέγα γεγονός, που θα αποτελέσει τομή στην ιστορία της ανθρωπότητας. Και όταν όμως σκύβουν για να εκφράσουν το σεβασμό τους, δεν ζωγραφίζονται μέσα στην σπηλιά, αλλά στέκουν από έξω, ώστε να προβάλλεται ανεμπόδιστα και αδιάσπαστα το κεντρικό θέμα· ο Θεός και κτίστης που ντύθηκε την σάρκα καθώς και η Παναγία Μητέρα του. Η Γέννηση πετάει με τα φτερά των αγγέλων που σπαθίζουν το εκτυφλωτικό γαλάζιο του ουρανού και εκπληρώνουν το διπλό τους λειτούργημα δοξολογώντας τον Θεό και φέρνοντας τα ευαγγέλια, δηλαδή τις καλές αγγελίες απευθυνόμενοι στο Θεό και στους ανθρώπους.

Επίσης παρατηρούμε τους

ποιμένες που βρίσκονται στη δεξιά πλευρά της εικόνας. Το νεαρό λευκοφορεμένο ποιμένα που κάθετα ανέμελος στο βουνό και διασκεδάζει τη μοναξιά του με τη φλογέρα του, τον γέρο με την λευκή γενειάδα στηριζόμενο στην γκλίτσα του που μαζί με ένα νέο βοσκό πιο κάτω αντικρίζουν το θαύμα της γέννησης του Θεανθρώπου. Οι ποιμένες αντιπροσωπεύουν τους Ισραηλίτες, εκείνους που αποδέχθηκαν αμέσως το άγγελμα της σωτηρίας. Είναι όλοι ανοιχτόκαρδοι και καλοκάγαθοι άνθρωποι, απλοϊκοί και ταπεινοί που χωρίς δυσκολία και πολλές αμφιβολίες αγωνίζονται στο δρόμο της σωτηρίας. Ακόμη απεικονίζουν το ανθρώπινο γένος που καλείται να προσκυνήσει τον Χριστό και βρίσκονται μακριά μεταξύ τους. Ανάμεσα στα δένδρα, σε ασύμμετρες ομάδες, διακρίνονται τα ζώα των ποιμένων ενώ στην άλλη άκρη η ποτίστρα των ζώων.

Ακόμη, στην κάτω δεξιά πλευρά απεικονίζεται η παράσταση του λουτρού, η οποία βασίζεται στο Πρωτευαγγέλιο του Ιακώβου και το Ευαγγέλιο του Ψευδο-Ματθαίου, σύμφωνα με τα οποία ο Ιωσήφ πήγε και βρήκε δύο μαίες να βοηθήσουν την Παναγία στη γέννα. Η μία από αυτές είναι η Σαλώμη και η άλλη η βοηθός της. Πραγματοποιούν το πρώτο λουτρό του βρέφους, η μια καθήμενη κρατεί το βρέφος και η άλλη σε όρθια θέση κρατά στάμνα με νερό και συμμετέχει στο λουτρό του Χριστού. Το λουτρό εδώ συμβολίζει την ανθρώπινη φύση του Χριστού και με την απεικόνισή του παρουσιάζει την συνήθεια και την συμμετοχή των νεογέννητων στο λουτρό. Ο Χριστός ήταν τέλειος άνθρωπος και θα περάσει από όλα τα ανθρώπινα, εκτός από την αμαρτία. Αν ο Χριστός δεν λούζονταν επειδή είναι Θεός και δε χρειάζεται να λουσθεί, δεν θα ήταν τέλειος άνθρωπος. Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης αναφέρει ότι η Θεοτόκος δεν γέννησε με πόνους και ωδίνες όπως οι άλλες γυναίκες για να χρειάζεται η σκηνή του λουτρού επομένως το θείος βρέφος

ήταν καθαρό από την ακαθαρσία.

Η απεικόνιση της γέννησης όπως αυτή που ιστορείται στην Ορθοδοξία, είναι δείγμα έκφρασης του μέτρου μεταξύ του θείου και του ανθρώπινου, χωρίς να αποκλίνει από το βάθος της θεολογίας και της διδασκαλίας της εκκλησίας. Ανήκει στις πολυεικόνες γιατί απεικονίζει πολλά γεγονότα μαζί που απέχουν κατά πολύ χρονικά και τοπικά μεταξύ τους καθώς ο χρόνος δεν μετριέται σαν παρελθόν παρόν και μέλλον. Η Εκκλησία ζει το γεγονός της θείας ενανθρωπήσεως σαν ένα συνεχές γεγονός. Τα διαφορετικά χρονικά γεγονότα που διαδραματίζονται στην εικόνα της γεννήσεως, η φάτνη, η οδοιπορία των μάγων και η ταυτόχρονη τους προσκύνηση, καταδεικνύουν την απελευθέρωσή τους από τον χρόνο. Η εκκλησία ζει το αιώνιο παρόν. Η Γέννηση είναι μυστήριο εξωχρονικό αλλά και ιστορικό γιατί ο Χριστός γεννήθηκε τη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή δεν έπαψε να είναι «*προ των αιώνων Υπάρχων*» ο άχρονος Υιός. Αυτή τη θεώρηση του χρόνου δίνει η Ορθόδοξη εικόνα της Γεννήσεως και με αυτό το τρόπο κάνει σύγχρονο το γεγονός και καλεί τον πιστό να συμμετάσχει και να δει τον τόπο όπου γεννήθηκε ο Χριστός. Τα εικονογραφικά στοιχεία που σημειώθηκαν πιο πάνω δεν θα αρκούσαν όμως να αποδώσουν το μήνυμα σωστά αν δεν είχαν την απαιτούμενη αισθητική μορφή. Χρώμα, σχέδιο, σύνθεση γίνονται Θεολογία. Αυτό είναι το μεγάλο επίτευγμα της Βυζαντινής ζωγραφικής, που πέτυχε να φανερώσει με χρώματα και σχήματα την ενανθρώπιση, στην σωτηριώδη θεολογική διάσταση και χωρίς να μας στερήσει την αισθητική χαρά, που γεννιέται από την μεγάλη τέχνη η οποία κατόρθωσε να καταστήσει την εικόνα πύλη εισόδου στο μυστήριο που μπαίνουμε με ευφροσύνη και δοξολογία.

«Βάδιζε με τον αστέρα φέρε δώρα με τους μάγους... δόξασε με τους ποιμένες, αγάλλου με τους αγγέλους, για να γίνει μια η χαρά των ουρανίων και των επιγείων

ν». Άγιος Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός